

FENOMEN LJARAMANSTVA U SKOPSKO-PRIZRENSKOJ BISKUPIJI

Mark Sopi

Područje na kojem se proteže današnja Skopsko-Prizrenska biskupija bilo je, s obzirom na svoj geografski položaj, poprište raznih sukoba kroz stoljeća. Tu su se miješale u svojim krajnjim točkama jedna s drugom dvije kulture: istočna i zapadna; sukobljavali su se različiti interesi. Sve je to, nekad više, nekad manje, imalo povijesnu pozadinu: najprije dioba samog Rimskog carstva, zatim dolazak Slavena, invazija Osmanlija, a u novije doba sukobi lokalnih grupacija kao što su balkanski ratovi, djelomično prvi svjetski rat i dr.

Najviše svojih tragova, koji se još i danas osjećaju, ostavila je invazija i višestoljetna dominacija Turaka.

Naišavši na snažan otpor, koji im je pružio sa svojim malim ali hrabrim četama, legendarni nacionalni junak Gjorgje Kastriot, zvani Skenderberg, Turci su se krvavo osvećivali. Njima nije bilo dosta samo da zavladaju narodom i da ga politički podjarme, nego su svim silama radili na tome da ga potpuno slome. Zato su imali svoje razloge.

Budući da nisu imali povjerenja u albanski narod, Turci su smislili svoj plan. Naime, da se steče što potpunije povjerenje, htjeli su Albance što tjesnije povezati s carstvom. To se moglo postići samo s muslimanizacijom. Ako Albanci postanu muslimani, smatrali su Turci, oni će na nebu poznavati Muhameda, a na zemlji njegova zamjenika sultana. S druge pak strane, vidjevši hrabrost Albanaca pod vodstvom Gjorgja Kastriota, htjeli su ih pod svaku cijenu imati u sklopu svoje osvajačke vojske. Ali, kako po njihovim zakonima nije mogao nitko biti sultanov vojnik ako nije bio i musliman, nije se biralo sredstva da se postigne cilj: što masovnija i brža muslimanizacija.

Što nisu mogla učiniti duga stoljeća dobrim dijelom se postiglo u prošlom stoljeću. Ljudi su se, izgubivši nadu da će se ikada osloboditi od turskog jarma, a kako pritisci nisu jenjavali, počeli kolebati, a jedan dobar dio je masovno apostatirao. U tom se razdoblju u spomenutim krajevima počelo javljati ljaramanstvo, koje i danas vuče svoje tragove.

Što je zapravo to ljaramanstvo? Sama riječ ljaraman znači šaren. Naime, mnogi, želeći zadržati i sačuvati vjeru svojih predaka, a da bi izbjegli pritiske i svakovrsne neprilike, u svojim su srcima i unutar obiteljskog života čuvali i prakticirali katoličku vjeru, a u javnom životu su se pokazivali kao muslimani, poprimivši uz katolička i muslimanska imena. Na taj su način čekali na bolja vremena kad će moći i javno ispovijedati ono što su činili u privatnom životu. Mnogi su tako konačno napustili svoju vjeru, dok je jedan dio ipak ostao tako do 1845.

Te je godine u ovim krajevima pukla vijest da je sultan, po uzoru na druge evropske vladare i pod njihovim pritiskom, proglasio slobodu vje-

roispovijesti za sve podanike u svom carstvu. Koristeći se tim, 24 obitelji iz današnjih župa Stubla i Binač javno su se izjasnili da su oduvijek bili katolici, iako su neko vrijeme potajno morali to ispovijedati, te da i sada žele biti i javno ispovijedati ono što su do tada samo potajno. To je za mjesne vlasti bilo kao grom iz vedra neba. Pokušali su ih na lijep način i raznim obećanjima od toga odvratiti. Međutim, sve je bilo uzaludno. Ni mučenja nisu koristila.

To je ozbiljno zabrinulo mjesne vlasti. Da ih jednostavno puste na miru, nisu smjeli, jer bi se za njima povelu i tisuće drugih obitelji, koje su samo čekale kako će se stvar odviti s njima. Toga su, dakle, bili svjesni mjesni vlastodršci; i da ne bi preko noći žitelji više naselja i regiona opet postali katolici, skupili su se na konzultiranje u Prištini. Na tom sastanku je donesena odluka, da se ti »buntovnici« predadu Austriji. Ali Austrija je to odbila radi svojih interesa. Zato su se poslije toga obratili Carigradu za savjet, iznoseći svu ozbiljnost slučaja i posljedica koje bi taj slučaj mogao izazvati. Na to iz Carigrada dobiju nalog da se te obitelji interniraju i prebace u Carigrad.

Domaćini su spomenutih obitelji od samog početka svog javnog istupa bili bačeni u zatvor i podvrgnuti raznim mučenjima. Najprije su bili u tamnici u Gnjanama, poslije mjesec dana, po jakoj zimi pod teškim lancima, pješice su prebačeni u Prištinu, a malo poslije u Skoplje. Tu ih je zatekao nalog iz Carigrada da se sve obitelji, malo i veliko, staro i mlado, pakuje i udalje od svog rodnog mjesta. To su mjesne vlasti izvršile. Sve je moralo na put: mala djeca i žene u kolima, a ostali pješke. Dug je bio taj njihov križni put. Mnogo su krvava znoja prolili dok su iz rodnog mjesta stigli do Skoplja, a onda do Soluna. Iznemogli na putu od napora, gladi i žeđe, a iznad svega od neljudskog postupka pratilaca, mnogi su na putu umrli. Neke su žene rodile i pratioci su im oduzimali djecu i bacali u jarak pokraj puta. Kroničar na poseban način spominje jednu majku kojoj su bezbožni pratioci, čim je rodila, bacili dijete u more.

U Solunu su ih malo zadržali, jer su pobudili zanimanje tamošnjih stanovnika, a napose kršćana, koji su ih pohađali i donosili hranu. Na poseban način se spominje njihov dušobrižnik, koji je sve javio francuskom konzulu, i ovaj se puno zauzeo za njih. Ali mu je uspjelo osloboditi samo dušobrižnika naših priznavalaca o. Antuna Marojevića ofm, rodom iz Dalmacije.

Kako se interes sve više i više budio za ove siromahe, a da ne bi došlo do kakvih većih intervencija, turske vlasti odlučile su ih udalje. Jednoga dana ih ukraše u neke stare lađe. Kroničar pripovijeda da su se nekoliko puta, udaljavši se od obale, ponovo morali vratiti. Mnoge su tu okrutni mornari polumrtve bacili u more. Konačno su ih prebacili od Male Azije, u Mohalić. Smjestili su ih u jedan stari han. Oboljevši od malarije, umorni, gladni, bolesni, počeli su naglo umirati. Nitko se za njih nije brinuo.

Saznavši za ovu stvar, za naše se prognanike zainteresirao francuski konzul i dušobrižnik kršćana u Solunu. Organizirali su ekipu koja je

pošla u potragu za prognanicima. Našli su ih u Mohaliću u skrajnjoj bijedi i zapuštenosti. Prepuštam očevicu o. Bonnieuu opis njihovih prilika: »Od 180 osoba koje su krenule od svog rodnog kraja ostalo ih je samo 83. Ne može se nikakvim riječima izraziti ono što se pokaza pred našim očima kad smo došli k njima... Prvi bolesnik koji nas je vidio bio je jedan starac gotovo u agoniji. Pokažemo mu križ: umirući uze križ u svoje ruke te ga primakne k ustima, zatim pribere još malo snage te se okrene da nađe malo krpa kojima je pokrивao neku djecu oko sebe. Dade i njima da poljube križ... Iza te potresne scene sjetim se vjere prvih kršćana. Prođemo potom u drugu prostoriju, još bjedniju. Tu su bili oni koji nisu mogli niti plakati, niti podizati glave da vide tko ulazi... Naše iznenađenje je bilo još veće kad se približismo i vidjemo među bolesnicima jedan leš koji je bio već u raspadanju.« (Usp. *Anales de la Congrégation de la Mission, Lazzaristes, Répertoire historique*, Paris, 1909, vol. 11, s. 324—333).

Povrativši se u Carigrad, očevici su o svemu obavijestili što su vidjeli. Ambasadori su uložili protestne note i sami su prosvjedovali kod Porte. S prosvjedima se postiglo to da je sultan naredio da se tim ljudima dade hrana, odjeća i odgovarajući prostor za život. Francuski, engleski i pruski konzuli bili su mišljenja da im se dade neko mjesto blizu Carigrada i da na taj način budu zaštićeni.

Međutim, čežnja za rodnim krajem i nada da će i drugi s njima javno manifestirati svoju vjeru nisu im dopustili da ostanu u Turskoj. Na trošak Porte vratili su se svojim kućama. Ali, povratila se tek jedna trećina, drugi su bili pomrli.

Na žalost, kad su se vratili kućama, imanja im nisu bila vraćena, a zlostavljanja su ponovno počela. Neprilike koje su njima učinjene činile su da se malo tko poveo za njihovim primjerom. Tako su još mnogi čekali na bolja vremena.

Taj fenomen ljaramanstva sačuvao se sve do naših dana. I danas ima ljudi koji kod kuće i u privatnom životu prakticiraju katoličku vjeru, a u javnosti se pokazuju kao muslimani. Iz dana u dan ima ih sve manje i manje. Ima i takvih koji su ljaramani iako nisu kršteni, te nije rijedak slučaj da se kao odrasli krste s cijelom obitelji.

Od onih osamdesetak koji su se vratili iz progonstva, i nešto što se poslije obratilo, danas postoje dvije župe, već prije spomenute, od oko 2.500 vjernika.